

A TÖRTÉNELMI MATERIALIZMUSRÓL.

A jog- és államtudományban nincsenek változhatatlan örök igazságok.

A patrimonialis és rendi alkotmányokat elsöpri a Rousseau és társai által megindított szellemi mozgalom és megteremtí a népszuverénitás fogalmát, melynek legmagasabb fejlődési foka az ethikai tartalommal bíró nemzetszuverénitás. A legújabb államalakulatok és ezeket létrehozó nemzetközi szerződések a nemzetszuverénitás pilléreit kezdik megingatni, amikor a nemzeti államok kebelében a nemzetszuverénitás elve dacára a népkisebbségekből közjogi alanyokat statuálnak a nemzetközi jog védelme alatt. Mert valjón tisztán közjogi szempontból összeegyeztethető-e a szuverénitás eszméjével a népkisebbségek közjogi alanyiséga, azzal a szuverénitás eszméjével, amelyre a mai közjogászok esküdtek és amely egyedül szabta meg a fejlődés irányát. És a népkisebbségek ezen közjogi alanyiséga ennek dacára megvan — ha bár ez ideig sokak részéről még kétségbe is vonatik —, ami csak azt bizonyítja, hogy a jogi terminológiák nem örökké élnek és az élet és a történelmi szükségesség a saját céljai szerint tölti meg tartalommal.

Mindezekből tehát azt az igazságot állapíthatjuk meg, hogy a jog- és államtudományban csak alapelvek, alapintézmények vannak, melyek alá vannak vetve a történelmi fejlődésnek, úgyhogy valamely kor állami berendezkedése vagy bármely jogintézménye azon kor történelmi, szellemi, gazdasági és erkölcsi stb. erőinek eredője.

Csak egy példát hozok fel ennek megvilágítására. A tulajdon mint intézmény egykoru az ember társas életével, de alig hiszem, hogy rá kellene mutatnom arra, hogy ez az intézmény a klasszikus római jog felfogásától kezdve a patrimonialis és rendi alkotmányokban vagy a legújabb szocialis szellemtől fűtött modern államokban minő változásokon ment keresztül.

A sociologia hivatása tanulmányozni a társadalmak fejlődését, törvényszerűségeket állapítani meg a fejlődésben, vizsgálni egy tudományos rendszer fáklyájával azokat az okokat és erőket, amelyek a fejlődést irányítják, befolyásolják és törvényszerűséggel meghatározzák. A tudomány ezzel a határozott célkitűzéssel ujjabb keletű és még ma is gyermekéveit éli. Mert ha voltak is egyes állambölcselek, mint pl. Montesquieu, aki a „törvények szelleméről” írt munkájában meg is érinti ezen kérdéseket vagy legalább is annak egy részét, a kérdést általánosságban a „korszellemmel” megoldottnak látták és a kérdést egy systématikus rendszerben feldolgozni meg sem kísérelték. Ha a történelmi iskola már érezte is az új tudomány szellemét, az első mégis Spencer Herbert, aki a sociológiát tudományos rendszerbe öntötte és a maga evolúciós tanát a társadalmakra és társadalmi intézményekre is kiterjesztette.

Habár magában véve érdemes volna ezzel az elmélettel részletesen foglalkozni, ezuttal csak azt kívánom leszegezni, hogy ez az evolúciós tan vetette meg a modern sociologia alapját és főérdeme, hogy rámutatott arra, hogy a társadalmi élet és a társadalmi mozgalmak is ép úgy fejlődésnek vannak alávetve, mint a természeti; világ és ezzel bevezette az államtudományokba a természetjogi gondolkozást és a dedukciót.

A tudományos vita ez időtől kezdve a körül a kérdés körül forog, és a szerint alakulnak ki a tudományos iskolák, minő erőknél és tényezőknél tulajdonítanak döntő befolyást a társadalom fejlődésére. Ez iskolák közül kétségtelenül a legkorszakalkotóbb a Marx Károly iskolája és elmélete, mert egyrészt elméletét a társadalmi fejlődést illetőleg rendszerbe öntötte, másrészt, mert ez az elmélet volt az, mely a következő évtizedek tudományos világát foglalkoztatta, ráütötte bélyegét a társadalom fejlődésére és az általa bevezetett ideológia még ma is érezte hatását egész társadalmi osztály jogi és gazdasági harcában.

Ez a körülmény teszi indokolttá és aktuálissá, hogy ezzel az elmélettel foglalkozzunk, megismerjük annak gondolatmenetét, megvizsgáljuk, hogy vajon igazságként hirdetett eszméi kibírják-e a kritika tűzpróbáját és mennyire hat még ez az elmélet mai gazdasági életünkben.

Marx elméletének a lényege az, hogy az állami és társadalmi élet minden eseményét, az összes jogintézményeket kizárólag, és egyedül gazdasági okok és erők irányítják és befolyá-

solják és minden egyéb, mint a vallás, irodalom, művészet, erkölcs stb. üres és silány ideologia és csakis a kor gazdasági életének a reflexe, a lényeg, az alap az élet gazdasági oldala, mint egyedül ható és működő tényező. Azt mondja, hogy a *történelem sem egyéb, mint az emberiség gazdasági küzdelme és harca*. Az egyes historiai korszakokat a gazdasági viszonyok különbözősége hozza létre és minden változás csak akkor áll elő és következik be, mikor a gazdasági viszonyok változása és a gazdasági erők érvényesülése ezt *törvényszerűleg* előidézik. Épen azért Marx minden eszmét és szellemi mozgalmat teljesen jelentéktelennek tart és csakis a mindenkori gazdasági élet visszfényének tekinti. Ezek a gazdasági küzdelmek jellemzik az egyes történelmi korszakokat és ezek összesége mutatja az emberiség fejlődését.

Marx ezen alapeszmének megfelelőleg nem lát egyebet a történelemben, mint egy folytonos és állandó osztályharcot, a gazdaságilag gyengébbek és elnyomottak küzdelmét a gazdaságilag erősebbek és elnyomók ellen és a küzdelem csak azért megy a politikai hatalom után, mert a hatalom birtokosai az életet mindig a saját gazdasági céljaik és érdekeik szerint rendezik be. Csak természetes, hogy a gyengébbek ezért a hatalomért küzdenek, hogy ennek birtokában megteremtsék a maguk kedvező gazdasági helyzetét és az állami berendezkedést is e szerint eszközöljék. Ezért nevezik ma már általánosságban ez elméletet *„történelmi materializmusnak“*, mert csakis a gazdasági okokat ismeri el a történelem irányító és teremtő szellemének.

Ebben az elméletben van igazság és érdeme, hogy bevilágított a társadalmi élet gazdasági vonatkozásaiba, felhívta a tudomány figyelmét a gazdasági törvények jelentőségére és rámutatott arra, hogy azok minden esetre visszatükröződnek a jogintézményekében. Természetesen az elmélet egyoldalú, amikor csak a gazdasági vonatkozásokat látja a fejlődésben, a történelemben nem lát egyebet csak osztályharcot és megtagadja az eszme, a vallás, erkölcs, nemzeti ideálok befolyását a fejlődésre. Ha az egyes nemzetek életében vannak is egyes társadalmi mozgalmak és változások, melyek határozottan magukon viselik a gazdasági jelleget, de az elmélet semmi magyarázatot nem ad az emberiség történelmében előforduló az egyes nemzetek közötti összeütközéseknek, melyek pedig szintén a fejlődéshez tartoznak és különösen nagy hibája a Marx-féle elmé-

letnek, hogy csak a mai gazdasági rend összeomlását jósolja meg, de teljesen adós marad a tudomány előtt pedig nem érdektelen azon kérdéssel, hogy az új rend miként fog kialakulni és ennek az új rendnek kiépítését meg sem kíséri.

Tételét különben a történelemből vett példákkal is kívánja alátámasztani az iskola és így hivatkoznak a rabszolgaság intézményére, amely a római jogban rendszeresen és intézményesen volt beiktatva, mert ez képezte a gazdasági termelés alapját, az amerikai északi és déli államok harca a rabszolgaság megszüntetése körül szintén gazdasági okokra vezethető vissza, majd a jobbagyság intézménye, a céhrendszer, kétségtelenül a kor gazdasági rendje volt és akkor szüntették meg, mikor azokban a gazdasági élet már nem találta meg a fejlődés lehetőségeit. Lehetetlen nem látni a római történelemben a plebeusok és patriciusok politikai harcában, a francia forradalom előkészítésében vagy napjaink u. n. szocialis mozgalmában a gazdasági erőket és okokat mint ható tényezőket, de mégis egyoldalúság a fejlődésben csak gazdasági okokat látni, mert viszont nem lehet nem látni, hogy az emberiség fejlődését a szellemi mozgalmak, a korszellem, az egyes nemzetekben rejlő nemzeti geniusz, eszmeáramlatok, bizonyos történelmi szellem ép úgy befolyásolják, ha nem jobban, mint a gazdasági tényezők. Valjon ha Athén és Spárta versengésére, a keresztény háborukra, Nagy Sándor vagy Napoleon hadjárataira, a renaissance új világot teremtő mozgalmára, a protestantizmus és katolicizmus küzdelmeire, a francia forradalmat megelőző szellemi harcra gondolunk az általános velünk született emberi jogokért (Rousseau, Voltaire), lehetetlen nem látni, hogy az emberiség fejlődését az eszmék, nemzeti geniusz és történelmi erők is befolyásolják és irányítják. Az emberiség több évezredes történetében alig volt nagyobb jelentőségű esemény, mint a kereszténység felvétele, mely bélyegét ráütötte a következő századok fejlődésére és azt hiszem, a kereszténységről senki sem merné azt vitatni, hogy a gazdasági viszonyok hozták létre.

De hogy a korszellem és az eszmeáramlatok mennyire befolyásolják és szinte meghatározzák a fejlődés irányát és szellemét, arra egyik legfényesebb bizonyíték maga a Marx-féle elmélet.

Marx ugyanis elmerülve a fejlődés gazdasági vonatkozásainak vizsgálatában, helyesen állapítja meg, hogy a mai gaz-

dasági termelés iránya a kapitalizmus vagyis a gazdasági termelésben mindinkább a tőke veszi át a főszerepet, amellyel szemben a másik termelési tényező: a munka, mindinkább háttérbe szorul és ennek képviselője: a munkás, a tőke rabszolgájává lesz. Látva a küzdelmet, amelyet a munka a tőkével folytat és látva a tőke hatalmaskodó irányzatát, megérezte, hogy e téren kell valaminek történnie, amely kiegyenlíti a nagy gazdasági ellentéteket. Ámde ez a lelki elmélyedés minő korszellem hatása alatt és minő környezetben éri Marxot? A mult század negyvenes évei 25 éves korában Párisban találják Marxot. Párisban, mely ebben az időben valósággal tele volt forradalmi lázzal és romantikával, ahol St. Simon és társai megittasulva ettől a forradalmi hangulattól, mind az emberiség boldogításán ábrándoztak és mindenki egy-egy megmentő új gondolat után sóhajtozott, mely az emberiséget egy boldogabb jövőbe vezeti. Ez a szellem lengi körül Marxot ebben a gazdasági elmélyedésben és az ismertetett különben realis és materialis elméletet is megtölti forradalmi szellemmel és ennek lehet tulajdonítani, hogy Marx is a szerinte okvetlenül bekövetkező új gazdasági rend megvalósulását egy általános proletár világforradalomtól várja és hogy főtantétele: a történelmi materializmus is tulajdonképpen ennek a szellemnek a szülöttje, mikor végeredményben nem lát egyebet a történelemben, mint egy örökös forradalmat az osztályharcok örökös küzdelmeiben.

Hogy ezt a jóslatot a jövő eseményei nem igazolták, azt nem is kell említenem, a kapitalizmus ma erősebb és hatalmasabb, mint valaha és Marxnak az eljövendő új gazdasági rendre vonatkozó elméletét reformálni kellett és ekkor találta ki a gazdasági összeomlás elméletét, mely minden forradalmi beavatkozás nélkül gazdasági szükségszerűséggel fog bekövetkezni a tőkék óriási összehalmozódása gazdasági következményeként. Alig hisszük, hogy Marx e tekintetben is szerencsés jós lenne, mert még nem halljuk távoli zenéjét sem ennek a törvényszerűséggel bekövetkezendő gazdasági csődnek a tőke felhalmozódása miatt, sőt ellenkezőleg, el sem tudjuk képzelni a fejlődés további irányát a tőke nélkül, ha arra a nagy haladásra gondolunk, amelyet az emberi szellem minden téren tett. Ugyhogy alig gondolunk el gazdasági életet a tőke domináló szerepe nélkül, miért is a helyes kormányzati politikája a jövőnek csak az lehet, megtalálni a módokat és eszközöket, melyek megvédik

a munkát és munkást a tőke tulkapásaival szemben és megkeresni azon helyes módokat, melyek a tőke által létrehozott nagy gazdasági ellentéteket kiegyenlítik.

És hogy mennyire a korszellem és az uralkodó eszmék irányítják az emberiség történetét és fejlődését és a társadalmi mozgalmakat, ennek illusztrálására mégcsak egy példát hozok fel és pedig épen a socializmus történetéből. Kétségtelenül a socializmusnak első sorban gazdasági háttere van, ezt senki el nem vitathatja és mégis alá van vetve a korszellemnek. Ezt legjobban mutatja az, hogy addig, amíg a socialis mozgalom a francia szellem vezetése alatt állott, addig a mult század 30-as és 40-es éveiben uralkodó francia forradalmi szellem hatása alatt a mozgalom tele volt forradalmi romantikával és utópiával; és abban a pillanatban, amint a német szellem veszi át a vezető szerepet, ez a német szellem ráüti bélyegét a maga specifikus német jellegét: az „organizációt” és „rendszerességet” az egész mozgalomra és megindul az utopisztikus tervezetések és ábrándozások helyett a szervezkedés és a politikai, illetve parlamenti küzdelem és így dacára annak, hogy a mozgalom gazdasági okai ma is változatlanok, a vezető szellem hatása alatt a socializmusnak spectruma ma egészen más, mint volt a letűnt évtizedekben.

Mindezekkel csak arra kívántam rámutatni, hogy a történelmi materializmus felfogása egyoldalú, mert az emberiség fejlődése egyaránt alá van vetve a kor szellemi irányzatának, uralkodó eszméinek, politikai küzdelmeinek, erkölceinek mint a gazdasági adottságnak, úgyhogy csaknem minden egyes korra nézve kimutatható lenne, hogy minő szellem bélyegét (mint individualizmus, liberalizmus, humanizmus, egyenlőség, nacionalizmus stb.) hordja magán, úgy, hogy a jogintézményeknek és társadalmi mozgalmaknak sokkal inkább ezek az irányítói és jellemzői, mint a gazdasági tényezők.

Kétségtelen, hogy a marxizmusnak még ma is megvan a hatása a szociáldemokráciára, de amint magának Marxnak meg kellett változtatnia a maga forradalmi teóriáját az új világ eljövételéről, úgy a szociáldemokráciának is be kellett illeszkedni a politikai rendbe és ma már alkotmányos uton, parlamenti uton folyik a küzdelem.

Ezek után kétségtelen, hogy a történelmi materializmus, miután megtermékenyítette a társadalmi tudományt és gondol-

kozást, ma már idejét multa és túlhaladott álláspont, mert az eszmék birodalmában is érvényesül a Spencer-féle evolútiós fejlődési tan és egy bizonyos: hogy a társadalomtudománynak mégcsak egy sark igazsága és pillére van, az, hogy „a fejlődés elve az egyedüli elv, amelyet nem haladhat túl semmiféle fejlődés“.

Dr. Ferencz József.